

A politikus csizma díja

„A politikus és az értelmiség kontroverziája akkor kerül előtérbe, amikor nyilvánvaló, hogy a politikus elhallgat, letagad vagy eltorzít valamit.” (Kőszeg Ferenc)

Van az a rossz kérdés, amely elvezet a jóhoz. A rossz kérdés az, hogy miért akar(t) számos értelmiségi politikus is lenni; miért alakult ki a kártékony szerepzavar az értelmiségi és a politikus között; miért nem tudták, tudják olyan sokan eldönteni, hogy értelmiségiként viselkedjenek vagy politikusként; mi a fenéért akarnak némelyek az egy fenekükkel két lovat megülni, amikor azzal mindkét ló rosszul jár.

Szitás Katalin (*Értelmiség és politika*, Kalligram, 2020, 248 o.) ezt a kérdéskört fejtegette egy bevezető tanulmányban, majd (egyebek mellett) erről faggatott olyan értelmiségieket, akik a demokratikus ellenzékéből jöttek, és azután különböző mértékben lettek vagy nem lettek politikusok. Egy részük vezető politikai szerepet töltött be, más részük semmilyen, a többiek valamilyet. (A faggatottak névsora a kötetben való megjelenésük sorrendjében: Pető Iván, Magyar Bálint, Juhász Pál, Kőszeg Ferenc, Bozóki András, Szalai Júlia, Hann Endre, Szelényi Iván, Dalos György, Radnóti Sándor, Vajda Mihály.)

Mire a kötet végére érünk, ráébredünk, hogy az az értelmiségi fogalom, amelyet a politikuséval szembe lehet állítani, nem használható. Meghatározhatatlan, tehát műkö-

désképtelen. Ha valami összezavarodik, az nem az értelmiségi és a politikusi szerep, hanem a különböző értelmiségi szerepek.

A politikusé ugyanis az értelmiségi foglalkozások egyike. A politizálás az értelmiségi tevékenységek egyike. Mindig is az volt. Széchenyi, Kosuth, Eötvös, Klebelsberg, Hóman, Szekfű, Révai, Bibó, Veres Péter, Erdei Ferenc, Ortutay Gyula, Berend T. Iván, Ormos Mária, Köpeczi Béla, Glatz Ferenc, Antall József, Göncz Árpád, Rockenbauer Zoltán, Tamás Gáspár Miklós stb. stb. nem szűnt meg értelmiségi lenni politikusként sem. „A politikus is egyfajta értelmiségi, politikusnak lenni is egyfajta értelmiségi foglalkozás”, a politikát tekintsük „egy magas nivójú értelmiségi feladatnak” – így vélekedik Radnóti Sándor. Vajda Mihály is azt mondja: „Nem tagadnám meg a politikusoktól sem, hogy valamilyen értelemben értelmiségiek.” Magyar Bálint szintén úgy nyilatkozik, hogy sohasem kívánta az értelmiségi és a politikus szerepét élesen szétválasztani. Minden értelmiségi pályán működnek jó és rossz értelmiségiek. A politikusin is és a többen is.

A szembeállítás emellett azért is problematikus, mert a politikus fogalmát meg lehet határozni egzakt módon, az értelmiségiét azonban

nem, vagy ha igen, akkor annak a definíciónak semmi köze nem lesz ahhoz a problémakörhöz, amely ebben a kötetben tárgyalatik, s amely az olvasó figyelmére érdemes.

Már a bevezető tanulmányban is azt olvassuk, hogy „az értelmiség egzakt definíciója soha nem létezett, és minden valószínűség szerint nem is létezhet”. Így válaszol a szociológus Hann Endre, amikor megérdeklődik tőle: mi jut eszébe, amikor azt a szót hallja, hogy értelmiségi: „Az jut eszembe, hogy ez egy nagyon zavaros fogalom. Talán előfordult, hogy én is használtam szociológiai fogalomként, iskolai végzettségi kategóriaként, valamiképp a diplomás szinonimájaként – noha a diploma nem jelenti automatikusan, hogy valaki értelmiségi. Meglehet, hogy egy komoly szakmai vitában nem lenne védhető, de számomra a legfontosabb értelmiségi ismérv a kritika, a kritikai attitűd. Azért van bennem bizonytalanság, kétely ennek jogosságával kapcsolatban, mert ha ez a definíció része, akkor miért használjuk olykor a »kritikai értelmiség« jelzős szerkezetet? Még is azt mondanám, hogy értelmiséginek lenni kritikai és egyfajta örök ellenzéki attitűdöt jelent.” Adott egy jeles szociológus, aki használ egy szociológiai fogalmat, amelyet iskolai végzettség és munkakör alapján meg lehet határozni úgy, hogy a társadalom leírásában alkalmazható legyen, például meg lehet mondani, hogy milyen értékek, attitűdök milyen arányban fordulnak elő benne más társadalmi kategóriákhoz képest. És aztán áttér ez a szociológus egy merőben más jellegű értelmezésre, amelyről tudja, hogy komoly szakmai vitában aligha védhető,

amellyel kapcsolatban neki magának is fenntartásai vannak, de még is azonosítja az értelmiséget egy attitűddel, amely a szociológiailag értelmezhető értelmiség egy részére jellemző, más részére nem, s amely nyilván nem értelmiségi, mondjuk, a világ állapotával és a saját helyzetével elégedetlen szakmunkások körében sem ismeretlen.

Nem csoda, hogy ami erről a szóról elsőként a szociológus eszébe jut, az a zavarosság.

Radnóti Sándor is azzal kezdi, hogy van egy egészen egyszerű definíció, miszerint az értelmiségi felsőfokú végzettséggel, szakképzettséggel rendelkező valaki, de ha az értelmiségiről beszélünk, akkor nem rá gondolunk, hanem a nyilvános értelmiségire, a public intellectuélre, „aki hajlandó végiggondolni saját szűkebb érdekeinél szélesebb kérdéseket”. Csak hát, ugye, az a helyzet, hogy egy mélyen hívó, nyolc osztályt végzett parasztasszony is a saját szűkebb érdekeinek szélesebb kérdésekkel foglalkozik, amikor az istennél naponta kapcsolatba lép.

Szelényi Iván is leszögezi, hogy az értelmiségi fogalma körül „örületes zűrzavar van”, sokféle fogalom társítható a magyar értelmiségihez, ők pedig, amikor Konrád Györggyel nevezetes művüket (*Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*) megalkották, azt a „kulturálisan privilegizált” réteget tekintették értelmiséginek, „amelyik úgy gondolta, az ő dolga, hogy a társadalomnak utat mutasson”, s ennek jegyében igyekszik hatalomhoz jutni. Ez az értelmiségi törekvés Szelényi számára maga az ősbűn, és ebben az értelemben viszont éppen a hatalomra leginkább törekvő hivatásos politikus lenne az

ideáltipikus értelmiségi, nem pedig a „szabadon lebegést” a hatalomnál és az önérdék-érvényesítésnél (párt-érdék-érvényesítésnél) többre becsülő örök kritikus, örök ellenzéki.

„Ezzel a szóval nagy bajok vannak. Súlyos bajok” – szögezi le Vajda Mihály is, amikor az értelmiség mibenlétéről faggatják. Megállapítja, hogy a praktikusán definiálható, értékmentes fogalommal a mai világban már sok mindent nem lehet kezdeni, mert hiszen fizikai munka egyre kevésbé létezik, s ha megpróbálja a fogalmat lefordítani angolra, németre, nem lesz világos, hogy miről beszél. A végén aztán megengedi: „lehet azt mondani, hogy értelmiségi az, aki gondolkodik a világ dolgairól, aki utat mutat...”. Ha viszont ezt az értelmiségi fogalmat állítjuk szembe a politikuséval, akkor a politikus csak olyan emberfajta lehetne, aki nem gondolkodik a világ dolgairól és nem mutat utat... Amikor Magyar Bálintot kérdezik, hogy mit jelent számára az értelmiség fogalma, azt válaszolja: „Na, ez az, amivel nem igen szoktam foglalkozni.”

Az értelmiség fogalma tehát nem lehet egyszerre használható és értéktelített. Ám miközben ezt az értelmiségi identitással rendelkező nyilatkozók belátják, nem tudják leküzdeni azt a késztetést, hogy az értelmiségi fogalmához számukra fontos, énképük szerint rájuk jellemző értékeket kapcsoljanak. Mutatis mutandis munkások és parasztok is vannak ezzel így.

Sokkal tisztább lesz a kép, ha nem vacakolunk az értelmiségi fogalommal, hanem a dolgot őt magát tekintjük.

A dolog ő maga a lényegyet tekintve két dolog.

Egy: helyes-e, ha egy párthoz tartozó, abban bizonyos funkciót viselő személy nyilvánosan bírálja a pártját, annak aktuális irányvonalát valamely kérdésben kritika tárgyává teszi, nyilvánosan törekszik annak módosítására; helyes-e, ha egy párt belső ellenzéke rendszeresen a nyilvánosság előtt fejt ki az álláspontját.

Kettő: mit jelent az összeférhetetlenség a politikai életben?

Az utóbbival kezdjük, mert az egyszerűbb.

Összeférhetetlen az, ami a hitelességet rombolja. Minden rombolja, ami nem átlátható. Bármely két szerep összeférhetetlen lehet, amennyiben az egyiket vagy mindkettőt eltakarják a nyilvánosság elől. Hozzám mint a *Népszabadság* rovatvezetőjéhez például azon a kollégánón keresztül érkeztek a 2010-es évek elején az MSZP akkori elnökének kéziratái, aki egyszerű újságíróként, avagy médiamunkásként jegyezte írásait a *Népszava* véleményrovatában.

Szalai Júlia így válaszolt arra a kérdésre, hogy rendben van-e, ha egy párt tanácsadója véleményformálóként publicisztikát ír: „...sok esetben ez össze tud férni egymással. Egy tanácsadó nem kell hogy mindenben titkos tanácsadó legyen. Ha ezt köpönyegforgató módon csinálja, az persze ciki. De ha valaki integráltan vállalja azt, hogy ő egyszerre tanácsadó és publicista vagy tanár stb., tehát értelmiségi, akkor az szerintem működhet együttesen is. Ha egyiket is letagadja... az probléma... nem a két pozíció párhuzamossága a probléma, hanem... az eltagadás.” Radnóti Sándor: „Miért ne lehetne egy értelmiségi egy párt fizetési

listáján, miért ne kaphatná onnan a pénzét? De akkor ennek nyilvánosnak kell lennie. Az, ami teljesen rendszerszerű volt, hogy független publicistaként mondom el a véleményemet, és ugyanakkor sorban állok a pénztárnál valamelyik pártnál. Ez az, amit a mai politológusok nagyon kicsi része nem tett csak meg.” Ha viszont ez így van, akkor ebben az összeférhetetlenségben éppen a politológusokat inkognitóban alkalmazó hivatásos politikusok a bűnrészesek.

Összeférhetetlen továbbá a pártatlanságot feltételező állami funkciók betöltése pártban viselt funkciókkal és pártos megnyilvánulásokkal. Például egy bíró esetében ez eléggé magától értetődő. Ez az összeférhetetlenség akkor is fennáll, ha nem leplezett, sőt akkor is, ha valaki képes az egyik szerepében pártatlan lenni, miközben a másokban pártos. Ez nem lehetetlen. Egy futballbíró képes lehet legjobb tudása szerint fair módon levezetni egy meccset akkor is, ha az egyik csapatnak drukkol, de szurkolóként bírói pályafutása alatt nem nyilvánulhat meg, mert azzal a pártatlan bíraskodásának a hitelét is rontja.

Valamikor Bolgár Györggyel kapcsolatban írtam erről. Az ő *Megbeszéljük* című műsora két évtizede a Klubrádióhoz kötődik, de előtte a közszolgálati rádióban ment, és – bármennyire nehéz is ezt ma már elképzelni – akkoriban azt a műsort Bolgár György pártatlanul vezette. Minden pártos megszólalóval szemben ellensúlyt tartott, bármely párton volt az illető. Közben azonban politikailag elkötelezett publicistikákat írt a *Magyar Hírlap*ba. Ezt erősen helytelenítettem. A pártatlanság ugyanis szubjektív ítélet alá

esik. A bíróságon, a foci pályán és a közmédiában is. A pártatlanságot könnyen érzékeli ellene irányuló pártosságnak egy pártos fél. Ezért nem nyilvánulhat meg senki pártosan a pártatlanságot igénylő szerepén kívül sem.

Ezek a normák a pártállam bukása és a jelenben érvényesülő pártállami törekvések kezdete közötti két évtizedben voltak érvényesek, és persze akkor is csökevényesen érvényesültek. Akik pedig következetesen és minden kormányzati ciklusban képviselték őket, éppenséggel nem a hivatásos politikusok voltak, hanem az egyébként egyáltalán nem pártatlan „kritikai értelmiségiek”.

A jelenlegi rezsim visszahozta a pártállam több lényegi sajátosságát, köztük a pártosság, mi több, a pártszerűség megkövetelését a közfunkciókban, s azzal együtt átvette a kommunista ideológiából a pártatlanság, a függetlenség lehetetlenségének a tézisének.

A pártosság és a pártszerűség nem ugyanaz. Pártos az, aki politikailag nem semleges, hanem a politikai alapállása valamely párthoz vagy – tágabban – valamely pártcsoport-hoz köti. Pártszerű az, aki egy párt döntéseinek aláveti magát, egy párt által meghatározott tartalommal és formában nyilvánul meg, vagy tartózkodik a megnyilvánulástól. A fent említett esetben például Bolgár György mint publicista pártos volt ugyan, de pártszerűséggel nem lehetett megvádolni.

Ami a civil szférát illeti: eléggé természetes például, hogy egy környezetvédő mozgalom közel áll egy autentikus zöldpárthoz, vagy egy szakszervezet egy autentikus szociáldemokrata párthoz. A civil szel-

lemiséggel a pártszerűség nem fér össze, a kettős mérce pártossága sem. De a normatív pártosság igen. A normatív pártosság azt jelenti, hogy ugyanazzal a mércével, ugyanazokhoz a normákhoz mérik a pártokat, és azok pártján állanak, amelyek ezeket a normákat leginkább megközelítik.

A szigorúan normatív pártosság jellemzi többek között a Magyar Helsinki Bizottságot is 1994-es feltámadása óta. Kőszeg Ferenc támáztotta fel, és az első négy évben, 1994–1998 között szabad demokrata országgyűlési képviselőként vezette. Mondhatjuk, hogy a bizottság összetételét tekintve is meglehetősen szabad demokrata jellegű volt. (Például e sorok írója is tagja a bizottságnak, s az SZDSZ-ből való kilépése előtt is az volt.) Kőszeg ezzel kapcsolatban így vélekedik: „Azt valóban be kell látnom, hogy a civilségnek az a vetülete, hogy nem politikamentes, de pártpolitika-semlegesnek kell lennie egy civil szervezetnek, az a politikusi léttel nem egyeztethető össze. Abban a szemléletben csináltam, hogy ennek megvan az időbeni határa... Azt a szabályt, ha úgy tetszik, erkölcsi parancsot mindig szem előtt tartottuk, hogy amit a Helsinki a megfigyelései során tapasztal, azt pártérdekből nem hallgatjuk el... fel sem merült bennem, hogy valami ne szerepeljen a jelentésünkben, mert a belügyminiszter SZDSZ-es.”

Az SZDSZ pártszerű politikusaiknak éppen az volt a problémájuk, hogy a Helsinki Bizottság tevékenységét, az SZDSZ-es belügyminisztériumra irányuló kritikát ez az összeférhet-

lenség nem befolyásolta, tehát a szabad demokrata képviselő nem pártszerűen vezette a jogvédő civil szervezetet. Kőszeg emlékei szerint „elsőként az SZDSZ-ben vetődött fel, hogy lehet az, hogy egy szervezet, amelyet egy SZDSZ-es képviselő vezet, bírálja azokat a szervezeteket, a rendőrséget, a menekültügyi szerveket, amelyeket egy SZDSZ-es miniszter irányít”. Ehhez olyan erős, konzisztens és autonóm személyisé-

gek kellettek, mint Kőszeg Ferenc és az akkori belügyminiszter, a Helsinki vizsgálatait mindenben támogató Kuncze Gábor.

A személyi garancia persze nem garancia, legfeljebb bizonyos esetekben és átmenetileg teszi hasznossá az összeférhetetlenségi elvek fellazítását, és persze csak az állami szférán kívül, csak akkor, ha nem jogszabályilag tiltott összeférhetlenségről van szó.

Ennyit az összeférhetlenségről.

Szitás Katalin bevezető tanulmányának alapkonceptiója szerint a rendszerváltás rendkívüli állapotában összezavarodtak a szerepek. Azokkal ellentétben, akik rendszeren eldöntötték, hogy politikusok lesznek vagy „értelmiségiek”, sokan voltak, akik a kettőt összekeverték. Kí-

Szitás Katalin: Értelmiség és politika, Kalligram, 2020, 248 oldal. 3325 forint.

vül is voltak a párton, meg belül is, ami mindenféle zavarhoz vezetett, és csak a kilencvenes évek végére tisztultak le a dolgok.

Arról már szó esett, hogy nem a politikus és az értelmiségi, hanem a politikus és nem politikus közéleti lény közötti szerepzavarról lenne szó, ha egyáltalán.

Érdemes erre a kérdésre társadalomfilozófiai szinten is ránézni. Volt egy értelmiségi körökben régebben ugyancsak frekvenciát fogalom, amely mára szinte kiveszett a közbeszédből: az elidegenedés. Az egyre differenciáltabb munkamegosztás egyrészt növeli a hatékonyságot, másrészt erősíti az elidegenedést, elszegényíti, csonkítja a személyiséget, amely a munkamegosztásból adódóan képességeinek, lehetőségeinek, tehetségének, kreativitásának, tudásának csak egy részét használhatja, a többi elvész az ő számára is, a társadalom számára is. A személyiség a szerepével lesz azonos, elidegenedik önmagától. Ennek a dilemmának aligha az egyoldalú feloldás a leoptimalisabb megoldása.

Gondoljuk meg, mit veszítettünk volna, ha Solt Ottilia rövid életének utolsó éveiben csak politikus vagy csak újságíró lett volna. Ha nem mondja el a legnehezebb témákról a legbölcsebb beszédeket, amelyek a rendszerváltás után az első ciklusban az Országgyűlésben elhangzottak, ha nem fejt ki áldásos tevékenységét a szociális bizottságban, vagy ha nem írja meg az elemző és tényfeltáró riport műfajának legjobb darabjait, valamint publicisztikáit a *Beszélőbe!* (Aki kézbe veszi Solt összegyűjtött írásainak két kötetét – *Méltóságot mindenkinek*, Beszélő, 1999 – nem fogja úgy érezni, hogy

helyesebb lett volna nem elmondani azokat a beszédeket, nem megírni azokat a szociografikus riportokat.)

A bevezető tanulmányban azt olvassuk, hogy „[a]z 1990-es évek végére az értelmiség mint értékteremtő, a politikai folyamatokat elősegítő és a különböző társadalmi vitákat lefolytató csoport érzékelhetően visszaszorult a magyar közéletben. Ezzel párhuzamosan tisztulni kezdtek a szerepfelfogások, átalakultak, differenciálódtak az értelmiségi szerepek, intézmények.”

Hozzátehetjük: minél inkább tisztultak a szerepfelfogások, annál inkább elmocskolódtott és ellaposodott a politikai élet, és annál inkább elgyengültek a parlamentáris, demokratikus jogállam normái, amelyek mégiscsak az 1994–1998-as ciklusban érvényesültek – korántsem eléggé, de mégis – leginkább. Az SZDSZ pedig úgy szorult vissza a magyar közéletben, ahogy a tanulmányban említett értelmiségi csoport. Amennyire könnyelmű állítás lenne, hogy az előbbi magyarázza teljes mértékben az utóbbit, annyira botorság lenne azt gondolni, hogy nem is része a magyaráznak.

Az ebben a kötetben meglevenedő képzet szerint: az SZDSZ-re volt sajátlagosan jellemző, hogy a párt értelmiségi holdudvarának megnyilvánulásai keresztetették a párt érdekeit, a demokratikusan megválasztott vezetői által meghatározott irányvonalat, és nem kis részben ez okozta a párt elsorvadását.

Valójában az összes említésre érdemes rendszerváltó párt elsorvadt. Az első ciklus rendszerváltó kormánypártjai és ellenzéki pártjai közül érdemben egyik sem létezik már. Sem a MDF, sem a Kisgazda-

párt, sem a KDNP, sem az SZDSZ, sem a Szociáldemokrata Párt, sem a Fidesz. A létező Fidesz nem a rendszerváltó Fidesszel azonos, hanem annak ellentéte minden tekintetben. Az elsvadás tehát nem szabad demokráta sajátosság.

Az „értelmiségi holdudvarral” való konfliktus sem. Az SZDSZ vezetőinek ugyan sok bajuk volt a *Beszélő*-vel és a „holdudvarral”, de azért nem több, mint a Fidesz vezetőinek a *Magyar Naranccsal* és az MDF vezetőinek a *Magyar Fórummal*, Csurskával és a Csoóri vezette „nép-nemzetiekkel”, továbbá az ellenük „pártszerűtlenül” fellépő Elek Istvánnal, Debreczeni Józseffel. Sőt!

A *Beszélő* és az SZDSZ viszonyát nyilván érdemes több nézőpontból megismerni. A *Méltóságot mindenkinek* második kötetében olvashatjuk erről Kószeg Ferenc, valamint Havas Gábor és Solt Ottilia írásait. Ezek sajnos nem szerepelnek az interjúkötet irodalomjegyzékében. Solt Ottilia neve nem is fordul elő benne, holott a Kis János neve alatt szerepeltetett *Társadalmi szerződésnek* ő volt az egyik szerzője. Vele sajnos már nem készülhetett, Havas Gáborral pedig nem készült interjú Sztítás Katalin kötete számára.

A *Beszélő*vel kapcsolatban azt szokták fölvetni, hogy a nyilvánosság számára a *Beszélő* számított az SZDSZ lapjának, holott az SZDSZ belső ellenzékének, egy SZDSZ-en belüli kisebbségnek a lapja volt. A nagyközönség azonban azt hitte, hogy az SZDSZ álláspontja az, amivel a *Beszélő*ben találkozók, és ez sokat ártott a pártnak.

Ezzel a vélekedéssel több probléma van. Egy: a *Beszélő* mint politikai hetilap 1995 nyaráig létezett, s

az SZDSZ csak ezután került igazából lejtőre. Addig a kormánypártok közül az MSZP támogatottsága csökkent jelentős mértékben, az SZDSZ-é alig. A Marketing Centrum felmérése szerint 1995 harmadik negyedében az SZDSZ és az MSZP támogatottsága nagyjából ugyanakkora, csak a Kisgazdapárt előzi meg valamelyest, és az SZDSZ rokonszenvidexe még magasabb is volt, mint az MSZP-é (*Magyarország politikai évkönyve*, 1996, 572. és 578. o.).

Kettő: A *Beszélő* jelentős részben azokkal a vitákkal váltotta ki a pártvezetők egy részének a haragját, amelyek nem eldöntött, hanem nyitott kérdésekről szóltak. Arról például, hogy ki legyen a párt elnöke. Vagy hogy bemenjen-e a párt az abszolút többséget szerzett MSZP mellé a kormányba. Ezekben az esetekben tehát éppen az volt a baj a *Beszélő*vel, hogy nyitott kérdésekben helyet adott a nyílt vitának. 1991-ben éppen azok fújtak leginkább a lapra, akik a pártban kisebbségben maradtak, akik ellenére Tölgyessy Pétert elnökké választották. Éppen ők nem fogadták el ezt a többségi döntést, ők alakítottak kisebbségi frakciókat a megválasztott elnök mielőbbi megbuktatása végett, ők nem voltak hajlandók szerepet vállalni a demokratikusan megválasztott elnök mellett a párt elnökségében – a *Beszélő* oszlopával, Solt Ottiliával ellentétben. (Szerintem egyébként ezt jól is tették.)

Három: A *Beszélő* egyáltalán nem képviselt egységes véleményt, és minden vélemény bőséges teret kapott benne. Ez az 1991-es pártelnök-választás előtt is így volt és a koalíciókötés előtt is. Nekem életemben nem volt jobb főnököm, mint Kószeg

Ferenc, aki a világon semmiben sem korlátozott, noha számos esetben éppen az ellenkezőjét gondoltam és írtam annak, amit ő. Például határozottan pártoltam a *Beszélő* hasábjain a koalíciót, a legkevésbé sem rokon-szenveztem Tölgyessy Péter irányvo-nalával, mint fentebb jeleztem, egy-általán nem tartottam (s nem tartom ma sem) helytelennek a Tölgyessyvel szembeni frakciózást és ellenál-lást. Nagyon boldog voltam, amikor Tölgyessy 1992-ben Pető Ivánnal szemben alulmaradt. Azzal pedig soha nem értettem egyet, amit Kő-szeg Ferenc, akit nálam jobban senki sem tud tisztelni, ebben a kötetben is elmond Antall József „el nem ismert” politikai érdemeiről, pláne követke-zetes konzervativizmusáról, avagy a szélsőjobboldali veszély „túlbecsü-léséről”. Erről is egészen különböző dolgokat írtunk a *Beszélő*ben is, má-sutt is. A *Beszélő*ben név szerint is vitatkoztunk egymással több ízben.

Négy: A *Beszélő*ben senki sem ha-bozott támogatni a pártot és a kor-mánykoalíciót népszerűtlen ügyek-ben, amennyiben azokkal egyetértett. A Bokros-csomagot a leghivatásosabb politikusok fúrták. Több szocialista miniszter lemondott, az MSZP belső ellenzéke megszervezte a hajósi plat-formot, Szöllősi Istvánné kormány-párti (MSZP-s) képviselőnő szakszer-vezeti vezetőként utcára vezényelte a pedagógusokat, majd megszervezte az első országos pedagógussztrájkot a kormány szabad demokrata mi-nisztere ellen, a *Beszélő* pedig nagy cikksorozatban a csomag legmélyebb, legrészletesebb és legméltányosabb elemzését nyújtotta. Sehol máshol a magyar sajtóban nem kapott ilyen alapos indoklást a megszorítások szükségességéről az olvasó.

Pető Iván több példát hoz rá, hogy milyen ügyekben került szembe az SZDSZ az értelmiséggel.

Az egyik: „Amikor az Antall-kor-mány idején felmerült, hogy minden jövedelem után kelljen társadalom-biztosítási járulékot vagy szja-t fi-zetni... Ez azért volt érdekes, mert addig a honoráriumok után nem kel-lett, és ez a szabadfoglalkozású értel-miségiek jelentős részét érintette. Az értelmiségiek nagyon megharagud-tak az SZDSZ-re, hogy megszavazta a változást. Ha valaki nem érti meg, hogy egy pártnak ilyen ügyekben normatív alapon kell az álláspont-ját képviselnie, és nem a klientúrája alapján, azzal nehéz mit kezdeni.” Nos, ez volt az az ügy, amelyben a normatív alapon álló értelmiségiek Kőszeg Ferencsel az élükön szembe-kerültek a nem normatív alapon álló értelmiségiekkel, Farkasházy Tiva-darral az élükön. Nem a pártveze-tők, hanem Kőszeg Ferenc utasította vissza a legélesebben és legszelleme-sebben Farkasházy Tivadar kiroha-nását, miszerint a párt a honoráriu-mok megadóztatásával tökön szúrja magát. (Egyébiránt Pető rosszul em-lékszik, a honoráriumokat a Horn-kormány idején adóztatták meg.)

Ez az eset is jelzi, hogy a párt kö-rüli „értelmiség” fogalmába szelle-miségüket tekintve egészen külön-böző csoportokat vonnak össze. Az összmszp–szdsz-es Demokratikus Charta mozgalmat, a szárszói talál-kozók köré épülő Farkasházy-féle politikacsinalást például Pető Iván és Kőszeg Ferenc teljesen egybe-hangzóan ostorozza ebben a kötet-ben.

A holdudvaros értelmiséggel hol az a baj, hogy nem érti meg: a pártnak normatív politikát kell folytat-

nia, hol meg az, hogy nem érti meg: a párt nem folytathat olyan normatív politikát, amelyet megkívánna a holdudvaros értelmiségi, aki Bozóki András szerint konzisztens és intoleráns, míg a politikus tud inkonzisztens lenni és „angolnaként siklani”.

Szitás Katalin Szabó Miklóst idézi a bevezető tanulmányában, aki szerint a politikába magát beleártó írástudó mindenképpen áruló lesz: „Ha »destruktív« kritikájával árt a pártjának, akkor a párt árulója lesz, ha opportunista módon elnézi az eszmék felvizezését a gyakorlati megvalósulásban, akkor az eszmét árulja el” (*Az írástudók szereptévesztése, Mozgó Világ*, 1999/1). De tegyük ehhez hozzá azt a példát, amellyel Szabó ezt a dilemmát illusztrálja: „A magyar »jónép« abban van, hogy ha a rendőr nem verheti a lumpent, akkor a lumpen a szemébe fog röhögni, és az állam nem fog bírni a bűnözéssel, ha a kihallgatónak az »ártatlanság vélelme« doktrínájának jegyében hímes tojásként kell bánnia a gyanúsítottal. [...] Nekik is legyen emberi méltóságuk, amit a börtönben is tisztelni kell... A párt politikai öngyilkosságot követ el, ha ezt nyíltan kimondja. Az »írástudó« elárulja véleményformáló hivatását, ha ezt nem teszi nyilvánosság előtt szóvá. A rendőrség hallgatólagosan tudomásul vett kényszervallatási joga pedig nem is az egyetlen hasonló jellegű probléma, amellyel a demokratikus »írástudó« a rendszerváltás pillanatában szembetalálta magát.”

Tehát: vagy a kényszervallatás, a rendőri erőszak tudomásulvétele, vagy a politikai öngyilkosság?

Nos, a *Beszélő* valóban elmarasztalható abban, hogy a rendőrbűnözéssel szemben a legkövetkezte-

sebben fellépett, és ezzel igen sokat foglalkozott. Ebben a tekintetben a *Beszélő* valóban nem volt rugalmas az SZDSZ-szel ellentétben, amely azután a rugalmasság olyan fokára hágott, hogy Miskolcon az írástudói dilemmáktól valóban teljességgel érintetlen, hibátlanul hivatásos politikusa, T. Asztalos Ildikó vezetésével a pozíciójával teljességgel összeférhetetlen nyilatkozatot tevő, mélyrasszista városi rendőrfőnök mellett tüntetett a pártja által támogatott Gyurcsány-kormánynak a rendőrfőnök felmentését kezdeményező minisztere ellen – a többi pragmatikus párttal együtt.

Ideillik egy másik példa is Pető Iván interjújából: „Ott volt például az önkényes lakásfoglalók kilakoltatása. Eörsi ennek kapcsán egy írásában brutálisan nekiment az egyik SZDSZ-es polgármesternek vagy alpolgármesternek, aki a kilakoltatásokat elrendelte, és hiába magyarázta utólag az ember, hogy egy polgármesternek, akinek törvények alapján kell tevékenykedni, 500 lakáskérelem van az asztalán, mérlegelnie kell, hogy az üresen álló lakásokba milyen szociális szempontok alapján kerüljenek az emberek.” A törvény, amelynek alapján Koromzay Annamária erzsébetvárosi szabad demokrata alpolgármester tevékenykedett, a hírhedt lex Juharos volt. A Juharos Róbert fideszes képviselő által benyújtott törvény, amelyet az akkor ellenzékben lévő SZDSZ egyébként ellenezett, semmi-re sem kötelezte az önkormányzatokat, csupán lehetővé tette számukra, hogy önkényes lakásfoglalókat a szociális szempontok mérlegelése és bírói végzés nélkül, egyszerű jegyzői határozattal az utcára tegyenek. Az

elfoglalt, borzalmas állapotban lévő épületbe, melyet az elfoglalók tettek lakhatóvá, a lakáskérelemmel rendelkezők közül senkit sem költöztettek volna be, mert le akarták bontani. A Roma Polgárjogi Alapítvány megállapodott Szabó Zoltán szocialista polgármesterrel abban, hogy senkit sem tesznek ki az utcára, hanem komplex szociális program keretei közt gondoskodnak a családok végleges elhelyezéséről. Ezt a megállapodást rúgták föl, s Koromzay Annamária nemcsak fölérte, hanem beszélt is. Ezt nyilatkozta az *Erzsébetváros* című lapnak: „Érdekes módon eltűnnek a vízcsapok, a konvektorok, de sokszor még a parketta is, leszerelik a kilincseket, a zárat, és mindent elvisznek – vagy tönkretesznek –, ami mozdítható. Arról nem is beszélve, hogy szinte lehetlenné teszik közvetlen környezetük, a bérház lakóinak életét. Általában koszosak, zajosak, rendetlenek. [...] Érvrendszerük, hogy szociális megemeri jogaik vannak, nem áll meg, hiszen viselkedésükkel az összes körülöttük élő ember hasonló jogait veszik semmibe.” A lakhatatlan lakásokat lakhatóvá tevő emberekről beszélt így, akik egyébként külön épületben laktak, ahol önmagukon kívül más lakótárs nem volt. Erről

a nyilatkozatról írta a helyszínen járt Eörsi István ama „brutális cikkében”, hogy „MIÉP-es bűz árad” belőle. (Eörsi István: *Mégsem levelet írok, Népszava*, 2000. július 17.)

„Többen úgy láttuk, hogy az SZDSZ eléggé szélre szorítja a szociálpolitikát, a kisebbségpolitikát” – így fogalmaz igen finoman Szalai Júlia. És valóban sokan láttuk így. A *Beszélő*ben nagyjából valamennyien. A *Beszélő*nek az volt a legerősebb üzenete, ami az SZDSZ-ben „szélre szorult”. A Szegényeket Támogató Alap, a SZETA alapítói határozták meg a lap szellemiségét, annak hagyományát vitte tovább, a szegénypárti pártot képviselte a párton belül. A *Beszélő* nem azért kiabált a szélről, mert onnan akart, hanem azért, mert amit kiabálni akart, azt a szélre szorították. A szegényügy, a cigányügy félreszorítása azonban nem volt nyíltan vállalható törekvés. Ezért a *Beszélő*vel szembeni ellenérzés, a párt népszerűségének a *Beszélőtől* való féltése sokszor álruhát öltött, bár természetesen voltak a konfliktusoknak bőven más valóságos okai is.

Az SZDSZ-nek nem kellett a *Beszélő*, mert attól tartott, hogyha kell neki, akkor ő nem kell majd a választóknak. Aztán így sem kellett.